

Biti učitelj povijesti - vodič za preživljavanje početnika

Miljenko Hajdarović, prof.

Učitelj početnik prema službenim je pravilima učitelj koji još nije položio stručni ispit. Neslužbeno, učitelj početnik toliko je dugo dok ne shvati da se tu ne radi o pozivu već o poslu. Biti učitelj uglavnom je ozbiljan posao u koji treba uložiti znatno više od 22 ili 24 sata koliko vam piše u tjednim zaduženjima. Gotovo uvijek treba i više od onih tridesetak minuta koliko vam je prema satnici određeno za pripremu. I svi ti uloženi sati samo potvrđuju da se radi o ozbiljnome poslu. To što volite svoj posao, ne znači da je poziv, ne znači da vas je neko božansko nevidljivo biće pozvalo u službu. Može vam se ponekad i ne sviđati, ali čim zađete u zonu mržnje, počnite razmišljati o promjeni profesije. Premda mrzim taj naziv, uvijek postoji realni sektor, u kojemu trava nije uvijek zelena. U literaturi postoje razna razmišljanja o tome što znači biti dobar učitelj. Definicije idu u više smjerova, ovisno o tome piše li taj rad pedagog, učitelj, ekonomist, predstavnik ministarstva ili netko treći. Meni se zgodnom učinila definicija da biti dobar učitelj značilo pokušati ostvariti harmoniju učiteljeve ličnosti i kompetencija, stavova i uvjerenja koja uspješno odgovaraju na izazove okoline (Korthagen u Vanek i ostali, 2021).

Šešir, cipele i ostalo tuđe

Početnik sam bio prije 17 godina. Odmah sam punio satnicu na tri škole, imao razredništvo, povijesnu grupu, radio s učenicima s posebnim potrebama, pripremao učenike za natjecanja, pripremao se za stručni ispit, dakle, sve što možete zamisliti. Od onda sam prošao kroz pet škola, gradskih i seoskih, osnovnih, srednje strukovne i gimnazije. Radio sam u školi u kojoj je vladao mobing, zaratio s ravnateljicom i zbog toga bio na policiji, sudu i prijekom sudu višega savjetnika. Dio svoga iskustva uz pomoć nekoliko kolegica i kolega pretačem u ovaj tekst.

Učitelj u školi mijenja šešire i stavlja se u tuđe cipele svakih par minuta. Iako uvijek igramo ulogu učitelja, to podrazumijeva komunikaciju i razumijevanje mnogih drugih. Tu su, naravno, učenici, kolege učitelji, stručni suradnici, osoblje škole, roditelji učenika i razni gosti koji povremeno *paradiraju* kroz školu. Čestitam na diplomu! Preživjeli ste još jedan niz štrebanja hrpe povijesnih podataka. Čestitam i na poslu koji ste pronašli pametno uz stranačku iskaznicu ili uz pomoć rođaka i kumova ili baš potpuno slučajno. Sad slijedi onih četrdesetak godina radnoga staža ili koliko već izdržite u školi. Rad u školi zna biti ispunjavajuće iskustvo, ali i izvor frustracija, visokoga tlaka, bolesti jetre i sl.

Komičar Chris Rock je u specijalu za Netflix pričao o tome kako zavaravamo djecu kad im govorimo da mogu postati bilo što požele. On tvrdi da svoje kćeri priprema za školu tako da ih osvijesti da nakon što napuste vrata roditeljske kuće više nikoga nije briga za njih. Prepuštene su same sebi i svojim sposobnostima. Tako je zapravo i s učiteljima. Nemojte se zavaravati da postoje obostrani odnosi između vas i svih malih i velikih u školi. Možete se nadati da ste poput Robina Williamsa u *Društvu mrtvih pjesnika* inspirirali svoje učenike, ali vjerujte da će kod prve opasnosti ili problema učenici zaboraviti vaše prijateljstvo i zaigrati na egoističnu kartu samoodržavanja. Zato je važno, koliko kod je to moguće, prema svima u školi, od učenika, preko zaposlenika škole do roditelja biti maksimalno profesionalan u svakoj mogućoj prilici. Tako si nećete otvoriti bokove za iznenadne napade ili zasjede ako/kad zagusti.

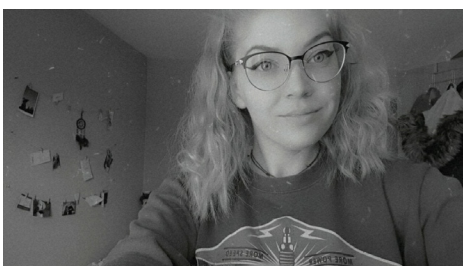
I prije nego krenemo dalje, još jedna važna napomena. **Povijest nije najvažnija stvar na svijetu ni u školi.** Znam da za ovo neću dobiti plus bodove za mistera simpatičnosti, ali ima važnijih predmeta od Povijesti. Mislim da je važnije da učenici nakon škole znaju Hrvatski jezik, barem jedan strani jezik i da im Matematika omogući osnove financijske pismenosti (da si jednoga dana znaju izračunati ratu kredita). Nizanje hrvatski knezova zapravo je u istoj razini korisnosti kao skok preko kozlića. Vještine koje bi mogli uvježbati na Povijesti kombiniraju se s drugim predmetima. Imajte na umu da učenici imaju desetak predmeta, isto toliko učitelja, zadataka, projekata, zadaća i aktivnosti. Uz to bore se s izazovima odrastanja, socijalizacije i svakodnevice društva koje juri sto na sat. Nastava povijesti ne ovisi o kurikulumu, udžbenicima, inventaru škole i drugim faktorima. O tome kakva će nastava biti **najvažniju ulogu ima učitelj.**

Početničke godine obilježene su **preživljavanjem.** Nije sramota to priznati. Fakultet nas sigurno nije pripremio, niti nas može pripremiti, za kompleksnu i zahtjevnu učiteljsku svakodnevicu. Uz sve napore važno je što prije početi sa samorefleksijom. Kao što je Turk-Presečki (2021) napisala, samorefleksija nastavnika najbolji je način za analizu i procjenu vlastite nastavne prakse. Uzmite neki rokovnik ili aplikaciju i doslovno vodite dnevnik. Pišite što vam je uspjelo i, još važnije, bilježite ono što nije. Turk-Presečki savjetuje da obratite pozornost na četiri elementa: svrha poučavanja, proces poučavanja, materijali i tehnika te, naposljetku, reakcije i potrebe učenika. Ako ne stignete to učiniti na dnevnoj razini, uhvatite nešto vremena kroz vikend. Nemojte ostavljati refleksiju na duže razdoblje jer ćete zaboraviti dobro i loše. Faza preživljavanja ispremiješana je razdobljima entuzijazma, razočarenja, refleksije i ponovnoga vraćanja. To je zapravo kružni proces koji se kotrlja cijeli radni vijek. Entuzijastičnost se u mnogim listama navodi kao poželjna učiteljska osobina. Kako bi se ponovno vratili u tračnice, važno je imati trenutke isključenja. Važno je naći metodu pražnjenja, bilo da se radi o šetnji, planinarenju, sunčanju, *bindanju* neke serije, čokoladi ili drugim veselim porocima.

Kultura škole

Vesnica Mlinarević, dekanica Kineziološkoga fakulteta Osijek, kulturu škole definira kao skup vrijednosti, normi, uvjerenja, rituala i tradicija odgojno-obrazovne ustanove koja je dio opće kulture i vrijednosnoga sustava u cjelini. Kultura škole čini cjelokupno ozračje, od ustroja i okruženja, preko sudionništva i odnosa, do samostalnoga ponašanja odgovornih pojedinaca (Peko i ostali, 2014). Već i sama definicija ukazuje na širinu i složenost odnosa koji postoje u školi, među sudionicima obrazovnoga procesa i okoline koja surađuje ili utječe na školu. Kultura škole uključuje pojedince i sve što pojedinci čine kako bi unaprijedili odgojno-obrazovni proces.

Interakcija sudionika odgojno-obrazovnoga procesa trebala bi, prije svega, biti podr-

Ivona Baričević

studentica nastavničkoga smjera jednopredmetne povijesti, II. godina diplomskoga studija (Filozofski fakultet u Zagrebu)

Oduvijek sam smatrala da nastava povijesti otvara velike mogućnosti u radu s djecom. Povijest je mnogo više od suhoparnih činjenica, zanimljivijih koncepata, lente vremena i upitnih statistika. Nastavnik povijesti u radu s djecom može razgovarati o čistoj biti (srži) problema koji nas danas okružuju, bili oni društvene, ekonomske, medicinske, ekološke ili bilo kakve druge prirode, te tako izgraditi i očvrstnuti najvažnije kvalitete koje osoba posjeduje. Povijest kao predmet u školi može i trebao bi objediniti sve ostale nastavne predmete. Često to i čini, i to mnogo prije nego što se sami učenici susretnu s istima. Stavimo se u situaciju: učenici petoga razreda u sklopu nastavne jedinice Rimski svijet uče o Rimskoj Republici, razvoju Rima i njegovoj ekspanziji. Ovakva jedinica otvara pitanja: „U kakvoj se situaciji nalaze rimski građani?“ „U kakvoj se situaciji nalaze stanovnici teritorija na koje se Rim širi?“ „Što se događa sa zarobljenicima rata?“ „Kako biste objasnili pojam ropstva?“ „Postoji li ropstvo danas?“... Navedena nastavna jedinica pitanja nose veliku moralnu i etičku vrijednost, obuhvaćaju ljudsko-pravnu, političku, kulturalnu, gospodarsku i ekonomsku dimenziju, a govore o prošlosti jednako kao i o sadašnjosti. U ovakvome načinu rada vrlo je važna suradnja između samih nastavnika. Međupredmetnu korelaciju najlakše je postići upravo u predmetu povijesti, no samo ako možemo postići dogovor s ostalim kolegama u školi. Moje je jedino očekivanje od kolega s kojima ću raditi suradnja u kojoj se razvijamo profesionalno. Otvorenost, razumijevanje, razgovor, spremnost na suradnju u zajedničkome cilju da školu i nastavu učinimo mjestom dostojnim učenika. Učenike ne možemo birati, svaki od njih individua je za sebe, a to je istovremeno i predivno i zastrašujuće. Svaki od naših učenika osoba je s vlastitim iskustvima, željama, mogućnostima, ciljevima... Uvijek sam se vodila idejom da učenik postane predmetom učenja. Što to konkretno znači? To znači da se ja kao nastavnik prilagođava učeniku u svakome aspektu koji je potreban, što često nadilazi područje vlastitih stručnih kompetencija. Vjerujem kako je ova spoznaja izrazito važna za svakoga nastavnika. Kad ja samostalno pojмимо, možemo razumjeti istinsku bit naše profesije, a to je biti čovjekom.

žavajuća i motivirajuća kako bi se stvorila pozitivna klima za poučavanje i učenje. Ipak, ponekad se među pojedincima u školi javljaju odnosi koji negativno utječu na pojedinca. Stariji kolege često dijele iskustvo mlađima da ne treba dizati glavu iznad prosjeka, tj. da se treba održavati na površini vode. Ako se glava digna previsoko, netko bi nas mogao udariti ili poklopiti, a ako pak zaronimo ispod površine, mogli bi zaglaviti. Takve komentare treba uzeti s dozom opreza. Šojić, lik šefa iz često repriziranoga jugoslavenskog filma *Tesna koža*, poznat je po sloganu *Ne cveta cveće ni u naše preduzeće*. Među kolegama u zbornici ponekad se razvija pomalo konkurentski odnos u pitanju odnosa prema drugim kolegama, učenicima, njihovom uspjehu ili pak glede profesionalnoga napretka. Čak i među školama postoji konkurentski odnos po pitanju uspješnosti na natjecanjima ili među srednjim školama oko privlačenja novih učenika. Unatoč tome što bi takve pojave mogle imati i motivacijski faktor, one češće doprinose frustraciji i nezadovoljstvu na poslu.

Skriveni kurikulum

S kulturom škole usko je povezan skriveni kurikulum. Za razliku od predmetnih, međupredmetnih, školskih i drugih vrsta službenih kurikuluma, skriveni kurikulum odnosi se na nepisane vrijednosti i ponašanja u školi. Skriveni kurikulum može dovesti do pozitivnoga ili negativnoga odgoja i obrazovanja (Peko i ostali, 2014: 156). Vrijednosti skrivenoga kurikuluma mogu se prepoznati kroz projekte koje škola provodi, aktivnosti u kojima sudjeluje u zajednici, što se ističe kao vrijedno na zidovima, u izložbenim prostorima i oglasnim pločama, što ravnatelj, stručni suradnici i drugi učitelji naglašavaju u međusobnim razgovorima oko funkcioniranja škole. Skriveni kurikulum odnosi se i na društvene norme i socijalne vještine koje se potenciraju u određenoj školi i od određenih pojedinaca. Pogledajte koje se aktivnosti podupiru u školskome kurikulumu, što se ističe na web-stranicama ili profilima društvenih mreža škole, ima li kakvih informacija u medijima, kako škola reagira i što radi u vrijeme vjerskih blagdana (odlazak u crkvu, dolazak svećenika u školu itd.), nacionalnih praznika, obljetnica, spomendana i sl., dolaze li u školu mjesni političari, odlazi li školski zbor negdje uveličati neki događaj ili se traži nazočnost učenika i/ili učitelja pri nekome obilježavanju?

Manuela Kujundžić, prof.

(23 godine staža)

Svatko od nas drugačija je osoba i to nas u svakome smislu oblikuje i kao učitelje. Od vlastite osobnosti ne treba bježati i glumiti nešto što nismo jer učenici to vrlo brzo shvate, a onda se tek borimo s neautentičnošću čime gubimo i vjerodostojnost što dovodi do problema kao što su nedisciplinacija i nepoštivanje autoriteta.

Na prvome satu povijesti učenici i ja razgovaramo o osobinama koje ih krasi. Završim razgovor govoreći o svojim osobinama i kažem im da je iskrenost nešto na čemu se jedino mogu graditi dobri odnosi. Iskreni nastup i emociju učenici prepoznaju i shvaćaju da naš odnos može biti kvalitetan ako ćemo svi postupati na takav način.

Mladi kolege i kolegice možda misle da će svoj učiteljski autoritet izgraditi na sigurnoj udaljenosti od učenika, iza nevidljivoga oklopa nepristupačnosti i ozbiljnosti. Mene je iskustvo naučilo da kad učenici shvate da smo bića koja su tužna, vesela, umorna, gladna, nenaspavana, s problemima poput zagubljenoga mobitela ili ključa to je znak da u razredu postoji ta potrebna bliskost, prihvaćenost, uključivost nužne za kvalitetan obrazovni proces i sve njegove etape od uvodne motivacije do vrednovanja.

Na kraju nastavne godine ne treba se bojati dati učenicima mogućnost evaluacije nastave koju ste održavali tijekom te godine. Zanimljivo je uspoređivati rezultate evaluacija od 5. do 8. razreda. Tako Vi kao učitelj možete samo rasti.

Skriveni kurikulum djeluje ne samo na odgojno-obrazovne djelatnike već i na učenike. Sadrži ono što se o školi, obrazovanju, međuljudskim odnosima može naučiti *između redova*. Kako se ponašati prema učiteljima? Kakve su njihove dobre i loše osobine na koje treba primjereno reagirati? Što pojedini učitelj cijeni, koje vrijednosti on ističe i što je moje poželjno i specifično ponašanje prema njemu ili njoj? Kako se ponašati u učionici, na hodniku ili izvan škole? Kako se ponašati prema drugim učenicima, prema starijim ili mlađim učenicima, koje je moje mjesto u *hranidbenome lancu*?

Hranidbeni lanac bitan je i za učitelja početnika ili novoga u školi. U zbornici ćete lako naletjeti na minu popularno zvanu *ovo je moje mjesto*. Iako zvuči banalno, pitanje o tome gdje tko sjedi u zbornici, ima svoju težinu. Unutar učiteljskoga kolektiva stvaraju se klike. Te su ekipice obično razdvojene na razrednu i predmetnu nastavu, potom po radnome iskustvu ili starosti ili pak po grupama predmeta.

Naravno, i po rodu, gdje će se muška ekipa, bez obzira na dob ili struku, grupirati kao *ugrožena vrsta*. I tako *ugroženi* biti glasni iz zadnje klupe na učiteljskom vijeću.

Skriveni kurikulum odnosi se i na one poruke koje učitelj šalje učenicima *ispod stola* – o međuljudskim odnosima u školi, kakav je njegov pogled na svijet i vrijednosti društva u kojemu živimo. To, nažalost, mogu biti i poruke vezane uz povijesne događaje, odnosno narative koji se možda razlikuju od službenih narativa u kurikulumu ili udžbenicima. Neizrečene poruke prenose se i ponašanjem učitelja, odijevanjem, stilom, subkulturom i

sudjelovanjem u izvanškolskim aktivnostima. Hrvatska je iznimno mala zemlja i teško je u svakodnevici izvan škole ostati nezamijećen u nekome svojem ponašanju. Tome svakako pridonose i društvene mreže na kojima smo aktivni.

Stručni ispit

Stručni ispit posljednja je prepreka prije stalnoga *ubljebljenja u školi*. Možete to i krivo shvatiti, no nakon položenoga stručnog ispita nema stvarnih zapreka da u nekoj školi ne ostanete do stjecanja uvjeta za mirovinu. Naravno, ako uglavnom poštujete zakone, pravilnike i nikome (od značaja) ne stanete na žulj. Za sve one koji naš poziv smatraju pozivom, to je finalni korak prema ostvarenju životnoga sna. Oko stručnoga ispita nema previše pametovanja. Za polaganje stručnoga dijela postoje upute, literatura i priručnici kao i gomila skripti na internetu. Pri kreiranju oglednoga sata pitajte za savjet i mentora/mentoricu u školi u kojoj polazete, ali i višega savjetnika/savjetnicu koji vode postupak. Igor Nikičić, ravnatelj jedne slavonske škole, naglašava da uvijek trebate postaviti pitanja savjetnicima i da pritom budete pristojno dosadni. Tako ćete pokazati dozu pokornosti koja se, nažalost, traži u tome postupku. To ponekad može biti dvosjekli mač, ali barem ćete moći reći da vam je neki savjet došao s točno određenoga mjesta. Svakako u komunikaciji koristite elektroničku poštu kako biste *ostavili pisani trag*. Ne uspijete li položiti stručni ispit iz prve, možete tražiti izuzeće određenoga savjetnika ili savjetnice ako smatrate da ste zakinuti. To omogućuje da stručni ispit sljedeći put polazete kod druge osobe. Tijekom pripravničkoga staža **obavezno** nazočite seminaru za pripravnike u organizaciji viših savjetnika.

Viši savjetnici

Zakon o Agenciji za odgoj i obrazovanje (2006) propisuje da stručne poslove Agencije obavljaju savjetnici i viši savjetnici. Za višega savjetnika može biti izabrana osoba koja ima odgovarajuću stručnu spremu i 7 godina radnoga iskustva na odgojno-obrazovnim poslovima. Statut Agencije za odgoj i obrazovanje (2007) člankom 9. definira pružanje stručno-savjetodavne pomoći za konkretne probleme u poučavanju i učenju, predlaganje učinkovitih razvojnih strategija i smjernica te davanje uputa odgojno-obrazovnim ustanovama što uključuje učitelje i nastavnike. Stručnu pomoć ustanovama i osobama pružaju savjetnici. Članak 10. predviđa stručno-pedagoški nadzor uvidom u rad (...) odgojno-obrazovnih radnika. Postupak i što se sve provjerava tijekom nadzora definirano je člancima od 11. do 16. Statutom o izmjenama i dopunama Statuta Agencije za odgoj i obrazovanje (2011) navedeni su članci dorađeni. Statut i izmjene statuta dostupne su na internetskoj stranici Agencije.

Ivan Platić, prof. (16 godina staža)

Vi ste učitelji povijesti, a povijest je učiteljica života, ako je vjerovati kolegi Ciceronu; trebali biste, dakle, znati puno toga o životu. Međutim, tek kad uđete u obrazovni sustav, kad uberete staža barem za prvu jubilarnu, shvatite koliko je život učitelja povijesti u hrvatskom školstvu bremenit i izazovan, a poučavanje povijesti u Hrvatskoj, više nego bilo kojeg drugog predmeta, podložno pritiscima i dnevno-političkim fluktuacijama. Budući da Hrvati toliko vole povijest da u njoj i žive, nemojte se začuditi ako mnogi roditelj ili općinski načelnik o vašem poslu bude znao kudikamo više od vas.

Ono što vam kao stariji kolega mogu preporučiti jest ovo: nemojte učenicima servirati gotove istine, nego ih naučite analizirati izvore, izvoditi zaključke i donositi samostalne sudove. Nemojte inzistirati na dataciji do u svaku godinu, nego na procesima. Aktualizirajte kad god se može.

Predajte predmet koji, više nego bilo koji drugi, potiče razvoj kritičkog mišljenja – potičite kritičko promišljanje učenika, poučite ih da je svaki društveni segment podložan propitkivanju i da ne prihvaćaju dogme.

Ako bude dana kad vam se čini da je uzalud, čak ako i jest uzalud, ne odustajte; ta mladost je sve što je ovoj zemlji ostalo.

Posao viših savjetnika opisan je u članku 4. Zakona o AZOO-u i uključuje (izdvojeno samo što se odnosi izravno na učitelje): stručnu pomoć i upute, organiziranje i provođenje stručnoga usavršavanja, provođenje stručnih ispita, provođenje postupaka stručnoga napredovanja, davanje mišljenja o programima (poput raznih projekata, izložbi ili filmova koji pogrešno misle da mogu postati dio predmetnoga kurikuluma), obavljanje stručno-pedagoškoga nadzora, sudjelovanje u organizaciji i provođenju natjecanja i dr. Zvuči sveobuhvatno i prilično dobro, zar ne? Problem nastaje zato što je izuzetno teško prelomiti sve navedene poslove na četiri savjetnika. Ta magična četvorka trebala bi skrbiti o okvirno 1600 zaposlenih učitelja i nastavnika na cijelome teritoriju Hrvatske. I to uz minimalna sredstva koja se izdvajaju za usavršavanje i uz korištenje javnoga prijevoza. Vjerojatno svima zastane knedla u grlu pri spomenu javnoga prijevoza u Hrvatskoj. Opseg poslova je tolik da uz

provedbu svih ostalih poslova realno najmanje vremena ostane za savjetovanje učitelja. U dijelu slučajeva, da nema stručnih ispita, manje ambiciozni učitelji nikad ne bi ni *vidjeli* svojega savjetnika/savjetnicu.

Odnos prema učiteljima ovisi o osobnosti i socijalnim kompetencijama viših savjetnika. Polazimo od uvjerenja da su savjetnici stručni i dobronamjerni te da eventualni otkloni od toga nisu pravilo već iznimka. Svaki Don Quijote zna da se na ponašanje ili postupak savjetnika može žaliti. A uz navedenu književnu asocijaciju dodat ću i poznati Krležine *Balade Petrice Kerempuha* (onaj dio o pravici).

Usavršavanje

Usavršavanje je obvezni dio našega posla. Učitelji početnici aktivnije sudjeluju u stručnim usavršavanjima, posebno povezanim s poučavanjem učenika s posebnim potrebama te multikulturalnim i višejezičnim temama (OECD, 2019). Usavršavati se možete osobno i institucionalno. Osobno se usavršavati znači ponašati se kao digitalni hrčak koji skuplja tone materijala po svojim diskovima ili oblacima. Nadam se i na USB stickovima koji nestaju poput čarapa u perilici.

Nažalost, u Hrvatskoj nema nekih češćih objava periodike ili knjiga koje bi baš pokrivale poučavanje povijesti pa je potrebno gledati i malo šire u područje društveno-humanističkih i odgojno-obrazovnih znanosti. Institucionalno usavršavanje provodi Agencija za odgoj i obrazovanje, MZO i druge državne ustanove (druga ministarstva, centri, instituti, agencije, fakulteti i baštinske ustanove). Redovni seminari za nastavnike povijesti na nacionalnoj razini su edukacija o holokaustu svakoga siječnja i o Domovinske ratu (obično u vrijeme proljetnih praznika). Povremeno se ukazuje simpozij o nastavi povijesti – sedmo izdanje bilo je 2021. g., šesto 2015. g., a peto 2011. g. Nažalost, zbog nepreglednosti internetske stranice AZOO-a teško je pronaći detalje ili pak eventualne materijale koji su ostali nakon tih simpozija. Društvo za hrvatsku povjesnicu i Hrvatski nacionalni odbor za povijesne znanosti s vremena na vrijeme organizira kongres hrvatskih povjesničara (2012., 2016., 2020., 2021.). Nereditovost ili nepravovremena najava takvih većih skupova učiteljima otežava *bijeg iz škole* odnosno pravovremenu najavu ravnatelju škole da želite nekamo otići na usavršavanje. A o tome bijegu ću uskoro. A ako ste bili dobri, možda ćete vidjeti i Štrumpfove (čitaj Erasmus mobilnosti). Srećom, informacije o *službenim* edukacijama morate tražiti samo na dvije stranice – [EttaEdu](#) i [EMA](#).

Svakako preporučujem seminar o holokaustu jer ćete na njemu, ako vam se ta tema previše i ne sviđa, čuti najviše konkretnih metodičkih savjeta koji se mogu primijeniti i na druge teme. Zahvaljujući dugogodišnjoj suradnji s međunarodnim institucijama i trudu više savjetnice Lorande Miletić, usavršavanje poučavanja o holokaustu možete nastaviti na institutu Yad Vashem u Jeruzalemu, Memorialu de la Shoah u Parizu ili u nekoj od partnerskih ustanova *preko bare*. Broj mjesta za sudionike obično je ograničen i lako se dogodi da se morate prijaviti više puta, tj. nemojte odustati nakon prve odbijenice. Radite i pokažite da nešto znate odraditi kako bi bili konkurentniji na sljedećemu natječaju.

Lokalna razina su županijska stručna vijeća. To je ona skupina vaših pametnih kolega iz županije od kojih oko dvije trećine više-manje redovito pohode vaša povremena okupljanja. Zahvaljujući nedostatku financija, voditelji županijskih stručnih vijeća gotovo da i ne mogu dovesti predavača *izvana* (izvan vašega vijeća). Županijska vijeća prilika su za skupljanje bodova za napredovanje u struci pa tu imate čestu rotaciju poznatih lica. To je prilika za tapšanje po ramenu bez značajnije kritike ili konstruktivnih savjeta. Bez straha se javite da održite neko predavanje kako bi zaradili barem sarkastičan osmijeh. Tu barem možete biti sigurni da ste pod staklenim zvonom dok uvježbavate javni nastup.

Uz već navedene prilike za usavršavanje povremeno su dostupne konferencije, seminari i slične aktivnosti u organizaciji udruga, platformi ili nekih međunarodnih projekata i sl. Svakako preporučujem praćenje aktivnosti Euroclia, europske organizacije nastavnika

Tatjana Bednjanec, prof. (20 godina staža)

Prvih nekoliko godina učiteljskoga rada vrijeme je u kojemu tražimo/izgrađujemo svoj učiteljski stil. Dok to činimo, sigurno i svjesno i nesvjesno preuzimamo pojedina obilježja i načine rada koje smo kao učenici doživjeli u učionici. Prirodno je ugledati se na osobe koje doživljavamo kao uzore, a nakon mnogo godina školovanja svatko od nas susreo se s velikim brojem učenika i nastavnika koji mogu služiti kao inspiracija pri stvaranju vlastitoga učiteljskog stila. I dok smo nešto od svojih uzora usvojili i implementirali nesvjesno, vrijedi se prisjetiti i analizirati konkretne metode i načine rada pa ih isprobavati ili modificirati. Ipak, mnogo je teže kad osim svojega obrazovnog stila pokušavamo graditi i onaj odgojni, ali naš obrazovni rad neodvojiv je od odgojnoga i zato veliku pozornost trebamo posvetiti načinu na koji se ophodimo prema svojim učenicima. Ponekad je taj dio našega posla izrazito zahtjevan.

Učionicu uvjetno možemo shvatiti kao pozornicu i gledalište pri čemu je granica između tih elemenata mnogo fluidnija u učionici nego u kazalištu. Međutim, pri ulasku u učionicu moramo osvijestiti da sve što činimo i sve što govorimo, slušaju i gledaju djeca različitih sposobnosti i interesa pa će i njihov doživljaj onoga što se događa u učionici biti različit. Sukladno tome, interpretacije i reinterpretacije viđenoga i rečenoga u učionici mogu se značajno razlikovati. Jasna i nedvosmislena komunikacija od presudne je važnosti. Uvijek treba voditi računa o postupnome iznošenju informacija pri čemu često treba provjeriti jesu li učenici razumjeli našu poruku.

povijesti, koji redovito provode usavršavanja uživo i *online*. Što se *online* usavršavanja tiče (webinar, tečaj, MOOC, podcast, itd.), prilika je sve više i postaje sve teže pratiti tko, gdje i kako. Nažalost, nema druge do pretplate na njihove *newslettere*, praćenje društvenih profila i drugih *outleta*. Redovite aktivnosti, seminare i ljetne škole imaju organizacije Centropa i Yahad in Unum.

Na osobnoj razini usavršavanja gradite svoju malu zajednicu za učenje i razmjenu iskustva. Troje ili četvero kolega, po mogućnosti raznolikoga iskustva, s kojima se povremeno družite može vam biti izvor korisnih savjeta, učenja na dobrim i lošim praksama drugih i, naravno, neprocjenjiva psihoterapija. Kolegijalna zajednica za učenje može biti korisna i u kombinaciji s učiteljima drugih predmeta.

Bijeg iz škole, tj. igra mačke i miša oko usavršavanja učitelja, posebna je priča. Da, mi imamo **obvezu** permanentnoga usavršavanja i ne, ravnatelj nam to ne mora uvijek omogućiti. Da pojasnim ovu diskrepanciju. Ravnatelj je voditelj škole koji se o ustanovi, djelatnicima i učenicima brine u skladu sa zakonima i pravilnicima poput Zakona o radu, Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi i kolektivnoga ugovora. Osnovni cilj ravnatelja je da se u svakoj školskoj godini realiziraju odgojno-obrazovni ishodi kurikulumu. To mogu realizirati samo stručni djelatnici. Slanje učitelja na usavršavanje traži izdvajanje iz materijalnih sredstava škole koja su uglavnom rastegnuta preko svake granice. Sitna napomena: za razliku od naše školske godine, financiranje škola gleda se kalendarski, dakle od siječnja. Zato hodočastite k ravnatelju s idejama u predbožićno vrijeme. Naravno da (uglavnom) svaki učitelj želi na usavršavanje i to se odnosi na svakoga učitelja razredne i predmetne nastave. Najčešće škola nema dovoljno sredstava kako bi svoje djelatnike poslala na sva usavršavanja na koja bi određeni djelatnik želio ići. Udaljenost mjesta usavršavanja i trajanje usavršavanja igra veliku igru, posebno ako uključuje putne troškove, noćenja u hotelu i dnevnice. Ako su usavršavanja tijekom radnih školskih dana, treba osigurati zamjene, što je posebno problematično u malim školama koje imaju samo jednoga predmetnog stručnjaka. U tome se slučaju stručna zamjena ne može osigurati unutar škole pa će učitelj povijesti svaki sat svojega izostanka morati nadoknaditi. To je opet dodatni organizacijski problem u tjednoj satnici učenika. I zato je pitanje usavršavanja poput odnosa ljubavi i rata između ravnatelja i njegovih djelatnika. Možete predložiti da ćete po povratku diseminirati naučeno u kolektivu pa tako zaraditi plusić. Usavršavanja znaju biti vikendom ili u vrijeme učeničkih odmora što ide na ruku organizaciji rada u školi, no ne ide na ruku učitelju. Posebno ako se radi o vikendima što učiteljima oduzima zakonom određeni odmor radnika. Puno učitelja sudjeluje na edukacijama o svojem vlastitom trošku.

Nastavna sredstva

Udžbenik je zakonom propisano obvezno nastavno sredstvo. Autori udžbenika najčešće su kombinacija praktičara i znanstvenika, a uz njih dolaze i recenzenti koji s njima surađuju. Autori, recenzenti i urednici brinu da udžbenik bude usklađen s predmetnim kurikulumom. Lektori brinu da tekst i jezično bude u skladu sa zakonom. Tako pripremljene udžbenike odobrava tročlano povjerenstvo Ministarstva znanosti i obrazovanja koje također kontrolira usklađenost s kurikulumom i zakonskim propisima. Učitelji biraju udžbenike prije nego oni dođu pred učenike. I u tome zapravo leži problem. Udžbenici se rade kako bi zadovoljili potrebe i traženja učitelja. Svaki učitelj volio bi udžbenik po svojem receptu i sa sadržajima koji se njemu sviđaju.

Najnoviji udžbenici po novome kurikulumu velika su repriza nekih prošlih serija udžbenika. To je za većinu učitelja dobro jer su već navikli na to što im je u udžbeniku na raspolaganju u određenoj temi. Od osnovnoga teksta do slikovnih i pisanih izvora pa do karata i druge didaktičke opreme. Učeniku je svaki udžbenik novo otkriće puno tajni za otkrivanje ili puno grozota koje mora pročitati. Grozota je u ovome smislu svaki sadržaj duži od objave na *Instaču* ili *TikToku*. Iz prenatrpanoga kurikulumu nastaju prenatrpani udžbenici u kojima se za svakoga učitelja nalazi ponešto za biranje. Ipak, budimo realni, učitelj bira koliko će pažnje posvetiti nekome sadržaju. To ovisi o tome koliko se učitelj osjeća dobro u nekoj temi. Učitelji skloni političkoj povijesti više će raditi politiku. Učitelji skloni kulturi radit će više povijesti umjetnosti itd.

Čini mi se da je odvajanje nepotrebnoga od potrebnoga sadržaja najveći problem. Probajmo pogledati nekoliko tema. Kurikulum ne traži nabranje rimskih careva, tribuna, konzula ili pak redanje bitaka, provincija i gradova. Iz toga područja važno je poučiti

Sandro Leoni

student nastavničkoga smjera povijesti i geografije, V. godina diplomskoga studija (Filozofski fakultet u Zagrebu)

Svi se kroz akademsko obrazovanje pitamo kako će to izgledati jednom kad napustimo strukturirani dio našega života i zakoraćimo u život koji se ne dijeli na semestre, ispitne rokove i praznike. Kao budući učitelj/nastavnik očekujem da mi se život u tome smislu neće značajno promijeniti – semestre ću zapravo zamijeniti polugodištima, a ispitni rokovi i praznici također će mi biti sastavni dio života. Ipak, nekih promjena će biti.

Predviđam kako će najizazovnije biti zainteresirati buduće generacije za predmet kao što je povijest jer živimo u vremenu kad se sve više okrećemo budućnosti i na neki način zanemarujemo povijest. Iznimka je povijest 20. st. koja nikako ne izlazi iz mode, od stolova kvartovskih kafića pa sve do Sabora. Mišljenja sam kako bi se, odgovarajućim metodama (za odgovarajuće uzraste), ipak moglo zainteresirati učenike za povijest. A kad se probudi interes u učenicima, intrinzična motivacija za učenjem, pa čak i istraživanjem, raste, što u konačnici rezultira lakšim praćenjem nastave, lakšim učenjem i razumijevanjem povijesti. Da ne spominjem da, ako uspijem u svojem naumu da mi nastava bude u isto vrijeme zanimljiva i poučna, neću imati problema s disciplinom i radnom atmosferom u razredu. No moram biti realan i reći kako znam da svim učenicima neće sve uvijek biti interesantno i zabavno, a meni savršeno u razredu kao što sam zamišljao prilikom planiranja.

Međutim, kako bi takvih (uspješnih) satova bilo što više, pomoć i savjete potražiti ću kod već postojećih učitelja/nastavnika čije će mi iskustvo biti dragocjeno. Tu svakako očekujem da će biti susretljiviji i pomoći mi savjetom, ali ću i razumjeti budem li pretjerao pitanjem više. Naravno da očekujem kako ću najviše toga pokupiti od kolega koji će mi konkretno znati reći na što se fokusirati, kako pristupiti kontroverznim temama u nastavi, što je prema njihovom iskustvu učenicima zanimljivo, koju literaturu potražiti s ciljem dodatnoga usavršavanja te što od metoda i pomagala upotrijebiti u nastavi i kako. Odmaknem li se od samoga predmeta povijesti i poučavanja te se fokusiram na odgojnu komponentu svojega budućeg posla, očekujem da mi svi kolege priskoće u pomoć savjetima i upozorenjima kako se odnositi prema učenicima, informacijama o tome na što učenici reagiraju pozitivno, a na što negativno.

Sve navedeno bit će jako teško realizirati u školi koja zaostaje u vidu informatizacije i digitalizacije. Dosad se na nastavnoj praksi nisam susreo sa školom koja nije opremljena računalom, projektorom i platnom za projekciju, ali to je ljepota studiranja u Zagrebu i odradivanja prakse u zagrebačkim školama. Ponovno moram biti realan i očekivati kako sve škole nisu opremljene tim pomagalicama u nastavi. Dakako da će i oprema nekad zakazati što je također sastavni dio života i rada u školi, no nadam se kako ću se ipak u takvoj prilici brzo snaći. Iz razgovora s nekim učiteljima dobio sam poneke informacije o tome da se uvijek osjeti politička orijentiranost škole (što mi se uopće ne sviđa), ali pretpostavljam kako je to jedno od mnogih pitanja našega društva.

Sve u svemu, moram priznati da sam imao drugačije viđenje posla učitelja. Očekivao sam lagan posao i relativno malo radnih sati, ali sukladno tome i malu plaću. Međutim, kako sve više zalazim u taj posao, shvaćam kako sam donekle bio u krivu. Taj posao može biti onakvim kakvim sam ga i zamišljao kao učenik/student nižih godina studija, ali mišljenja sam kako je taj posao jako kompliciran i zahtjevan onima koji su motivirani za rad, koji se žele unaprijediti i koji se zaista daju u taj posao. To je, dakako, osobni odabir, a siguran sam kako su svi, ili barem velika većina, bili takvi na početku. Najbitnije je ne izgubiti tu iskru, ako ne zbog učenika, onda zbog nas samih.

razlike između kraljevstva, republike i carstva, koliki je bio maksimalan doseg rimskih osvajanja, zašto su bili uspješni, što je dovelo do rimske propasti i kako se kroz cijelo to razdoblje razvijaju društvo i kultura. Tako bi se smanjio obujam političke povijesti i broj činjenica. Ok, to izgleda kao relativno laka vježba za gradivo antike. Znatno je problematičnije pitanje nacionalne povijesti od srednjega vijeka nadalje. Prvenstveno zato što politika i društvo školski predmet Povijest smatraju iznimno važnim za gradnju nacionalnoga identiteta. I tu se kreće s nabrojanjem knezova o kojima zapravo znamo malo činjenica i imamo puno narativa. No uspijemo li, primjerice, smanjiti sadržaje staroga i srednjega vijeka u svjetskoj povijesti, ostat će nam više vremena za nešto drugo. Lako biste se mogli

dovesti u situaciju da naglašavate *ovo bi moglo biti u ispitu*, ali to bi moglo imati negativan povratni efekt. Učenici bi mogli skrenuti pažnju samo na te dijelove nastave, a ostalo vrijeme razmišljati o *prankovima*, *jutjuberima* i sličnim stvarčicama.

Radna bilježnica obično služi za razvoj vještina i za ponavljanje. Tijekom poučavanja možete ju koristiti za aktivnosti učenika na satu. Naravno, često služi i kao izvor materijala koji se učenicima zadaju za zadaću. Bez obzira na to radite li nešto iz radne bilježnice na satu ili učenici rade kod kuće, to što je odradeno mora biti i vrednovano. To je izvrsna prilika za samovrednovanje učenika ili za kolegijalno vrednovanje. Objе su iznimne prilike za realizaciju vrednovanja kao učenja. Nemojte radnu bilježnicu koristiti tako da učenicima kažete neka riješe sve od 131. do 136. stranice ili od zadatka 23. do 47. Već od petoga razreda učenici razmjenjuju materijale putem mobilnih aplikacija i rješenja će kolati kao poplava. Još je lošija ideja od izdavača radnih materijala tražiti rješenja radne bilježnice *kako bi si učenici sami kontrolirali*.

Od izdavačkih kuća možete kupiti ili dobiti (kao humanitarnu pomoć) gotove provjere znanja. Nemojte se zavaravati i koristiti ih tako da roditeljima pokažete *evo gotovih i baždarenih ispita*. Takve provjere znanja **nisu** prilagođene potrebama vašega razreda i specifičnostima vaših učenika. Niti su prilagođene vašemu stilu rada i vjerojatno obuhvaćaju i ponešto onoga što vi niste odradili s učenicima. Takve provjere mogu poslužiti samo kao primjer **kao primjer** za vlastito sastavljanje pisane provjere.

Nemojte se dovesti u situaciju taksativnoga prolaska kroz materiju samo zato da ostane zabilježeno u dnevniku rada, da se prolista udžbenik i ostavi trag u bilježnici. To je najbrži put prema tome da Povijest postane predmet koji se ne voli i bude irelevantan.

Korištenje određenih nastavnih sredstava ide ruku pod ruku s nastavnim metodama. Zato je planiranje *u kompletu* nužno. Planiranje je potrebno i kako bi na vrijeme osigurali uč-

onicu s potrebnom opremom, projektorom, vezom na internet, produžnim kabelom i folijama za grafoskop ako ga još koristite. Svu tu opremu na vrijeme treba i provjeriti te biti siguran radi li ono što bi trebala.

Maja Lukić Puškarić, prof.

(17 godina staža)

Neki jedinstveni zaključak koji se tiče rada na našem poslu teško je dati. Svatko od nas osoba je sa svojom osobnošću, karakterom i, na kraju, različitim stilom i načinom održavanja nastave. Održavanje nastave se, stoga, razlikuje od nastavnika do nastavnika. Kao što u odgoju djece postoje različiti stilovi roditeljstva, tako postoje i različiti stilovi održavanja nastave i upravljanja razredom. Nastavnik je uglavnom dosljedan u provođenju svojega nastavničkog stila, međutim, on se tijekom radnoga staža može u nijansama mijenjati. Tako će neki nastavnici odabrati *blaži* pristup tijekom nastavnoga procesa (kakav vjerojatno primjenjuje i kod odgoja vlastite djece), dozvoliti žamor (za koji se mnogi tješe da je to poticajni, radni žamor), netko će pak imati autoritaran pristup i stav, a takvi će nastavnici, zbog straha od kazni, izazivati strah kod svojih učenika čak i na školskome hodniku. Zašto smatram da se nastavnički stil može mijenjati tijekom godina rada, ali samo u nijansama? Zato što će netko iz blagoga, popustljivoga stila rukovođenja razredom teško postati autoritaran šef kojega se djeca boje. Važno je da svatko za sebe odabere stil kakav njemu odgovara. Ali najvažnije od svega je da se na kraju radnoga dana ili jedne nastavne godine možeš pogledati u ogledalo i *vidjeti čovjeka*.

Davnih mi je dana moja baka, također prosvjetna radnica, rekla riječi koji su mi tad kao mladoj i nadobudnoj pripravnici s jakim egom zvučale ludo. Rekla mi je: Maja, pitaš li se ti na početku radnoga dana, je li dijete u tvojemu razredu koje nije naučilo, nema pribor ili domaću zadaću to jutro imalo doručak kod svoje kuće? Što se zapravo krije iza te rečenice i što je meni neka vodilja kad su u pitanju *teška djeca* ili još *teži roditelji* (a susretat ćete ih u svojem radu):

- upoznaj školsku djecu, posebno onu *problematičnu*
- propituj razloge njihova ponašanja
- razmisli moraš li baš inzistirati na popunjenoj radnoj bilježnici, savršeno urednoj bilježnici i ostalim stvarima koje želiš da učenici imaju, dok to isto dijete preživljava u jednosobnom stanu, s pridruženim članovima obitelji koji su se doselili k njemu nakon obiteljske tragedije (istinita priča s mojih početaka)
- ne dozvoli uspoređivanje učenika u razredu, odnosno njihovih ocjena međusobno (najčešće s primjedbom: *njemu ste dali šansu, nije donio radnu bilježnicu, niste mu dali minus iz zadaće...*) upravo zbog prethodno navedenoga primjera jer nemaju sva djeca iste životne okolnosti i uvjete za učenje koji neminovno utječu na njihov školski uspjeh
- neće ti *kruna pasti s glave* niti ćeš biti manje pravedan nastavnik ako djetetu iz takve obiteljske slike daš možda koju šansu više za popravak ocjene i nemoj se bojati da će te ostali učenici gledati kao nekoga tko je naklonjen baš tomu učeniku jer kad se podvuče crta, na kraju dana, važno je biti čovjek.

Ne znači, naravno, da moraš biti socijalna služba za davanje prilika, šansi i ocjena svima i *svakej tužnoj priči*, ali iskustvo će ti postepeno pokazati komu možeš i trebaš dati dodatne prilike da lakše završi školovanje.

Također bih napomenula da **mi učenicima nismo prijatelji**, što je prilično važno kod određivanja i postavljanja granica ophođenja u školi, a posebno izvan nje. Mi smo njihovi edukatori, za to smo se školovali i za to, na kraju krajeva, primamo plaću. Mladi kolege često upadnu upravo u tu zamku *ja sam im prijatelj* i to ne može završiti dobro jer, bez obzira na ono što djeca misle i govore, oni voli granice i mi smo tu da ih postavimo i na tim granicama gradimo naš odnos učenik-nastavnik. Nikakvoga prelaženje granica u smislu neke nepotrebne izvanškolske komunikacije, dopisivanja preko različitih *vajber* i *vacup* grupa ne bi trebalo biti. Danas je vrlo popularno da svaki razrednik ima takvu neku grupu sa svojim razredom i to se vrlo često pretvori u *trakavicu* dopisivanja s učenicima čak do mjere tračanja svojih kolega i njihovoga načina rada. Potpuno neprimjereno. Danas postoje *online* platforme, svatko od nas je radio na jednoj takvoj tijekom online nastave, i njih se treba držati u dodatnoj, izvanškolskoj komunikaciji s učenicima kao i komunikacije putem službene e-pošte s roditeljima. Kao mladim nastavnicima sve nam se to može činiti vrlo teško izbalansirati i vrlo često se ide iz jedne krajnosti u drugu. Za to je potrebna praksa u radu tijekom koje ćete se sigurno susretati s brojnim izazovima, a ponekad radi mira progutati ono što biste najradije ispljunuli van (posebno ravnatelju ili stručnoj službi u lice).

Da se dotaknem i pretjeranoga iznošenja privatnoga života, čemu su ponekad skloni ne samo mladi kolege, već i oni koji *bi trebali znati bolje*. Već sam prije naglasila da mi nismo u ulozi njihovih prijatelja i tu treba također biti jasno postavljena granica koju mladi kolege naučeni od strane djece često prelaze. OK je pokazati im da smo i mi samo ljudi koji idu u dućane po namirnice i kupuju cipele (sjećam se kako se prije 17 godina, kad sam počela raditi, jedna moja učenica iznenadila kad me vidjela kako kupujem čizme), ali privatni život i probleme ipak trebamo zadržati za sebe. Moram ipak priznati, kako sam našla u situaciji da sam morala podijeliti jedno svoje osobno iskustvo s nekolicinom svojih učenika, tijekom rada na trenutnome projektu. Trebala sam ispričati osobnu priču o jednome izazovnom trenutku u svojem životu koji me ojačao. Odvagnula sam što i do koje mjere reći. Ishod je bio više nego pozitivna reakcija od strane mojih učenika koji su mi rekli da kad su me gledala kako hodam po školskome hodniku i na nastavi uvijek nasmijana, da im se činim kao osoba koji nikad u životu nije imala nikakvu poteškoća ili problema, a da me sada gledaju skroz drugačijim, ljudskim očima.

Nastavne metode

Tijekom karijere možemo isprobavati mnogobrojne nastavne metode. Prihvaćati tuđe ideje i prilagođavati ih našim potrebama sasvim je uobičajeno. Smišljati nešto novo, isprobavati u razredu također je dio našega posla. Pod staklenim zvonom naše učionice možemo razvijati neku našu ekstra, super, mega dobru metodu. Nekoliko dobro usvojenih, razrađenih i isprobanih metoda uvijek može poslužiti kao alternativa, kao nit spasa, ako prvotni plan ne uspije.

Danas je nastava usmjerena na učenika što znači da učitelj pomaže učenicima da se što aktivnije uključe u svoje učenje te da uče smisleno i s razumijevanjem. Učenje je proces koji dovodi do relativno trajnih, stečenih promjena u ponašanju pojedinca, odnosno promjena u postignućima tijekom određenoga razdoblja (Koren, 2014). Osnovno je učenike poučiti o tome kako koristiti uobičajena nastavna sredstva i tu naglašavam udžbenik. U velikome postotku učenici ne čitaju udžbenik samostalno ako to ne odradite na satu ili ako ih ne naučite da to moraju redovito raditi. X puta mi je učenik rekao da nečega nema u udžbeniku ili da je u udžbeniku pročitao nešto što nema smisla. I uvijek je uslijedio moj prst koji je točno na određenoj stranici pokazao gdje to piše. Vještina čitanja i posebno kritičkoga čitanja nužna je vještina koju učenici u 5. razredu nemaju i često se muče i u višim razredima. Stoga nastavne metode moraju biti usmjerene na tu vještinu. I nakon toga možete ići s metodama za analizu izvora te snalaženje u vremenu i prostoru. U ovome tekstu neću pojašnjavati razne metode jer ste ih dio otvorili na studiju, a mi ćemo ih u časopisu kontinuirano predstavljati, razgrađivati i nadograđivati.

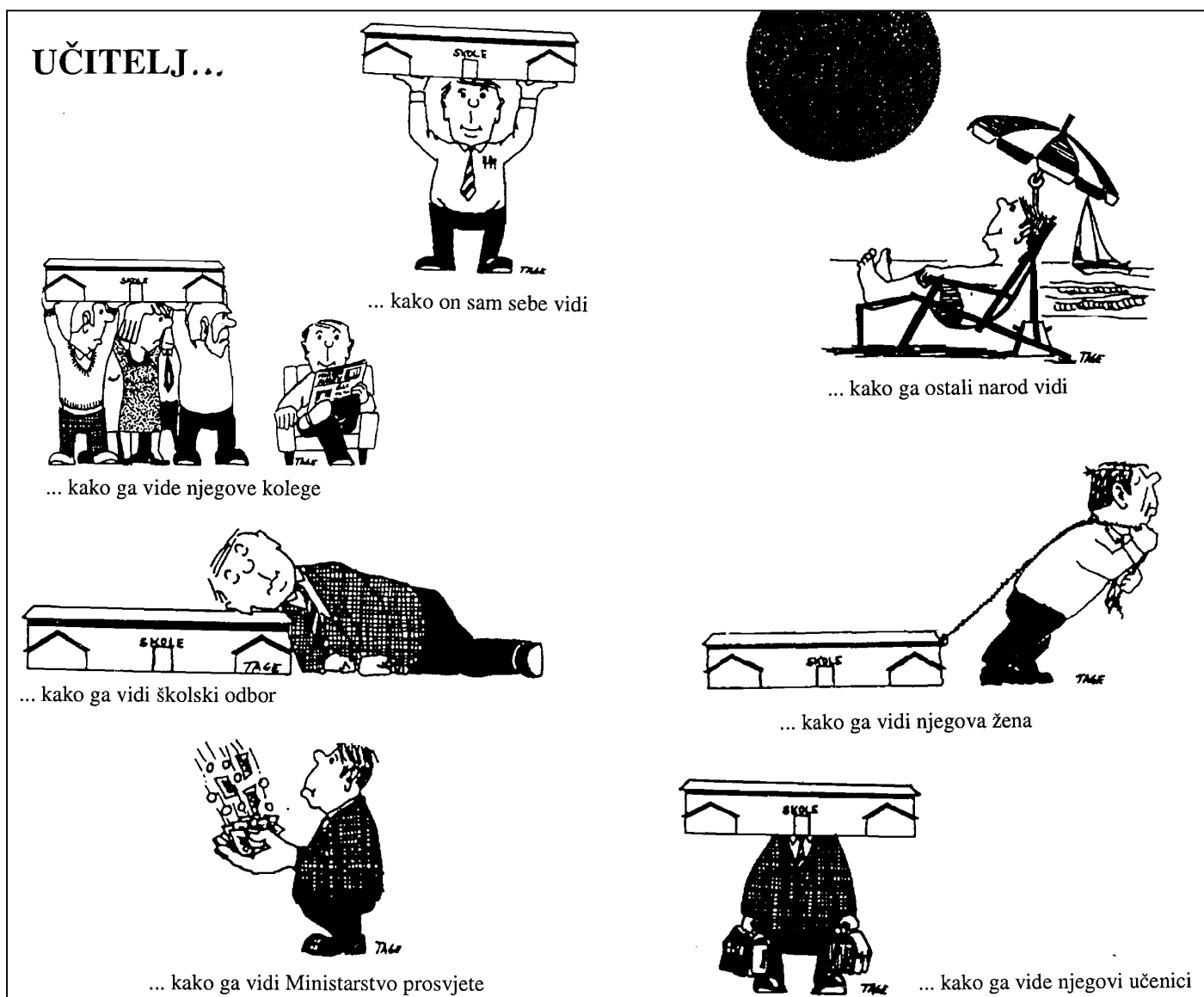
Odnos s učenicima

Kolegica iz SAD-a, sad već na granici mirovine, jednom mi je prilikom dala intrigantan savjet – ponašaj se prema svim učenicima kao prema učenicima s posebnim potrebama. I pritom nije mislila na darovite učenike, već baš na učenike kojima kontinuirano treba pomoć. I to je iznedaujuće dobar savjet. Dobar za učenike i dobar za naše osobno psihičko zdravlje. Mi možemo od učenika očekivati najviše, postaviti velika očekivanja, ali onda postoji opasnost da ćemo razočarati i sami sebe i njih. Krenemo li s manjim koracima, penjemo se stepenicu po stepenicu, uglavnom možemo napredovati. Ponekad ni korak unatrag nije izgubljen na prilika.

Učenicima svih dobi najvažnije je da je učitelj konzistentan u tome što radi, da drži konce u svojim rukama i da je prema svim učenicima ravnopravan. Kako bih izgradio odnos učitelj-učenik, s vremenom sam ih redom počeo oslovljavati s gospodine ili gospođice uz njihovo prezime. To im se činilo neobičnim i osjećali su se pomalo važno. Često bi već samo ta sitnica potakla smijeh. Što se smiješka tiče, humor je izuzetno koristan alat. Biti zabavan i dopustiti učenicima da budu zabavni ne ruši vaš autoritet i ne stvara nered u razredu ako ste dobro posložili nastavu. Učenici se tako mogu opustiti na vašem satu, ne dolaze s grčem u želudcu na vaš sat i prema cijelome se predmetu tako stvara bolji odnos. U slučaju krize ili neke neočekivane pojave, učenici će puno lakše zamijetiti promjenu u vašem glasu i ozbiljnije shvatiti situaciju koja se promijenila. Promatranje reakcija učenika na neku vašu foru može vam otkriti u kakvome su trenutnom stanju i na koji bi način mogli nastaviti sat. Humor može biti uvodni motivator, ali i velika pomoć u temama koje su učenicima manje zanimljive. Prema rezultatima istraživanja u literaturi, humor je uvijek na listama kompetencija ili poželjnih osobina učitelja. Istraživanje provedeno na učenicima srednjih škola Slavonije i Baranje pokazalo je da 75 % učenika školu povezuje s neugodnim emocijama. Top-lista tih neugodnih emocija sadrži sljedeće osjećaje: dosadno, nervozno, zabrinuto, uplašeno i tužno (Bognar i Kragulj, 2009). Nadamo se da se situacija u posljednjemu desetljeću ipak poboljšala. Pedagog Milan Matijević je 1984. g. napisao knjižicu *Humor u nastavi: pedagoška i metodička analiza*. Izdanje nije najnovije, ali ipak daje (zabavan) uvid u temu. Matijević smatra da učitelji u razredu mogu prepoznati darovite učenike i prema njihovoj duhovitosti. Humor bi trebao biti prilagođen publici, razumljiva izričaja tako da ne stvara dodatan jaz u komunikaciji učitelj-učenik.

Učenicima s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama stvarno su posebna priča. Ne samo da mi učitelji nismo dovoljno educirani na tome području, već ni sama nastava,

Prilog 18 iz Matijevićeve knjige o humoru.

unatoč svim naporima, nije otvorena za nešto što nije *prosječan* učenik. Ovdje su učenici s poteškoćama i daroviti učenici. Učenici s poteškoćama uglavnom se detektiraju u razrednoj nastavi tako da u petome razredu već imate neku, barem okvirnu, informaciju kako pristupiti učeniku. Daroviti učenici često su prepušteni slučaju jer ih je, uslijed svega što se događa na nastavi, teško identificirati. Zbog nedostatka vremena teško im se posvećuje dovoljno pažnje. Kvalitetna povratna informacija učenicima i njihovim roditeljima/starateljima ovdje je još važnija. Snježana Dubovicki, profesorica s Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti, pojašnjava da se u radu s darovitim učenicima primjenjuju tri didaktičko-metodička primijenjena oblika: grupiranje (okupljanje učenika sličnih sposobnosti na jedno mjesto), akceleracija (ubrzano napredovanje učenika iz razreda u razred, tzv. preskakanje razreda) i obogaćivanje (dodatno angažiranje učenika u nastavi i izvan nje) (Kragulj, 2011). Kod nas je najzastupljenije obogaćivanje nastave.

Dobro je biti dostupan za pitanja. Učenici imaju pitanja tijekom nastave, a vi im možete dati i dodatnu opciju. Možete postaviti sandučić za pitanja i komentare u učionici i/ili dati e-mail ili neku platformu za postavljanje pitanja. Platforma poput oglasne ploče predstavlja dobro rješenje jer učenici mogu vidjeti i tuđa pitanja te tako doći do odgovora prije nego uopće postavite pitanje.

Prilikom razgovora s učenikom na satu ili prilikom ispitivanja uvijek pokušajte pronaći onu temu ili ono nešto u čemu je učenik dobar, gdje se može na neki način izraziti. Nehumano je i ponižavajuće inzistirati u smjeru koji kontinuirano izaziva poraz.

Premda je čovjek emotivno i taktilno biće, u školi je preporučljivo glumiti robota. Pritom mislim na izbjegavanje bilo kakvog fizičkog kontakta, pa čak i dužega gledanja u osobu. Sve se može krivo protumačiti. Valjda je još *daj pet* podnošljivo?! Naravno, ako ne lupite prejako. Što se emocija tiče, dobro je ponekad pokazati da ste čovjek, ali i tu vaše reakcije mogu biti protumačene pogrešno (da ste neurotični).

Vodite računa o potencijalnome etiketiranju učenika u kolektivu. Kod preuzimanja razreda (bilo pri prelasku iz razredne u predmetnu nastavu, preraspodjeli posla i promjeni radnoga mjesta) dobit ćete informacije o određenim učenicima. Prihvatite te informacije s dozom opreza i upoznajte se s navedenim učenikom kako biste stvorili vlastitu sliku.

Naravno da imamo određen set pravila koja želimo imati u razredu. Prilikom prvoga susreta s novim razredom dobro ih je vrlo jasno navesti pa čak i zapisati na ploču. Tu budite lukavi – navedite učenike da budu sukreatori pravila ponašanja. Ona pravila koja su specifična za našu struku, postavite sami, ali ona koja su uobičajena u školi (samo jedna osoba govori u isto vrijeme, podizanje ruke kad se javljamo za riječ i sl.) neka postavite učenici. Tako ćete pokazati da uvažavate njihovo mišljenje i stvarate preduvjet suradničkoga odnosa. Vjerujemo i da će odgovornost za poštivanje pravila internalizirati ako nisu samo nametnuta izvana, već smo ih mi predložili. Pravila ne bi trebala biti opširna i omogućite im da budu stalno dostupna ili vidljiva. Istaknuti plakat s pravilima ponašanja može biti na nekome od zidova učionice. U slučaju da nemate kabinetsku učionicu, nego se seljate po školi, pravila mogu biti ispisana u bilježnici ili na nekome mrežnom mjestu koje vam služi kao centrala za informacije (uz predmetni kurikulum, vremenik provjera i sl.). Bilježnica je dobra ideja i zato što će pravila tako biti lako dostupna i roditeljima.

Digitalna didaktika i humanistika

Vratimo se opsesivno-kompulzivnim digitalnim hrčcima. Karikirano rečeno, imamo li 100 aplikacija na raspolaganju, otprilike 95 ih je suvišno. Definitivno smatram da u ovome slučaju *od viška glava boli*. Od samih početaka karijere u nastavi digitalni sam entuzijast. Isprobao sam razne digitalije i nisu sve uvijek bile od koristi ni meni ni učenicima. Danas kad digitalni alati više nisu čuđenje u svijetu, koriste ih gotovo svi učitelji. I svaki učitelj traži upravo onu koja mu odgovara za neku njegovu potrebu. Tako će, primjerice, učiteljica hrvatskoga jezika imati svojih 5 omiljenih aplikacija, učiteljica matematike svoja 3 izbora, učitelj fizike isto 3 svoje aplikacije i učitelj povijesti svojih nekoliko. Lako je moguće da se većina tih aplikacija neće poklopiti, odnosno da neće biti iste. Tako se učenicima može dogoditi da uz 14 predmeta imaju i 28 aplikacija koje koriste. Učiteljima treba vremena da ih nauče primjereno koristiti, a i učenici, premda ih smatramo digitalnim urođenima, također moraju naučiti koristiti aplikacije koje im nisu standardni dio svakodnevnice. Naravno, ako koristite YouTube ili TikTok prilagodba nije potrebna. Važna napomena pri korištenju aplikacija s učenicima potreba je kontrole pravila oko uzrasta učenika kojima je dopušteno korištenje neke aplikacije. Puno online usluga ima

ograničenja za djecu mlađu od 13 godina. Odaberite aplikacije koje su vam apsolutno nužne i koristite ih onda kad njihovo korištenje naglašava neki od ciljeva koji želite postići ili ishoda koji želite ostvariti.

Najčešće aplikacije koje koristimo varijacije su prezentacijskih alata. Uz dominaciju PowerPointa, tu su verzije OpenOfficea, Prezija ili Mentimeter. Premda nam je PowerPoint već dio učiteljskoga tkiva i dalje na javnim predavanjima ili na materijalima koji se dijele *online*, vidim iste stare greške. Zato ponavljam najosnovnije upute za kreiranje prezentacije:

- koristite samo jedan font (za učenike s poteškoćama čitanja od standardnih se često preporučuje Arial)
- veličina fonta ne određuje se nekom standardnom brojkom, već na slajd napišite riječ s brojkom (Arial 18) i sjednite u najudaljeniju klupu učionice
- boje – najbolja su crna slova na bijeloj pozadini (pozadina nikako ne smije biti šarena, na cvjetice, autiče ili medvjediće jer to smeta pažnji i nepotrebno iritira oči)
- ukrašavanje teksta – **boldajte** najvažnije pojmove i koliko je god moguće nemojte koristiti na desetke oznaka različitih boja
- koristite prezentaciju za davanje uputa o radu ili uvećanje pisanih ili slikovnih izvora koje analizirate
- nije potrebno na prezentaciju duplicirati sadržaj koji je u udžbeniku (udžbenik postaje besmislen ako je sve na prezentaciji i učenici ga onda neće koristiti)
- premda se čini zgodnim, nemojte učenicima u nekoj mreži ili e-poštom slati cijele prezentacije (oni moraju voditi vlastite bilješke, vježbati rukopis – izuzetak su, naravno, učenici s poteškoćama).

Prezentacije služe kao nastavno sredstvo i ne bi trebale biti centar nastavnoga procesa ili biti same sebi svrhom. Učitelju služe kao podsjetnik i olakšavaju praćenje tijekom sata. Slično kao i kod pisanih provjera, napominjem da prezentacije izdavačkih kuća nisu prilagođene vašemu razredu i vašim učenicima i mogu biti samo primjer.

Budite mudri i za svoje učenike, roditelje i zainteresiranu javnost priredite digitalnu centralu za informiranje. Svaka škola ima *web*-stranicu na kojoj učitelj može imati svoj kutak. Iskoristite tu mogućnost za postavljanje kurikuluma, kriterija vrednovanja, informacija o ispitima, projektnim idejama i drugim krasotama koje ste izmislili. To je zapravo prilika za digitalni portfolio vašega rada.

U komunikaciji s učenicima, roditeljima, ali i drugim odgojno-obrazovnim djelatnicima koristite službenu e-adresu. To je ona koja završava na @skole.hr, a koristite je i kao registraciju na drugim servisima povezanim s AAI@EduHr identitetom. To je, prije svega, profesionalni način komunikacije, sve vam ostaje u sigurnome *inboxu* i ne miješate poslovno s privatnim.

Društvene mreže poput Facebooka, Instagrama ili Twittera prije svega koristimo privatno. Podsjećam da svaka naša *online* aktivnost **ostavlja digitalne tragove**. Ako niste sigurni treba li nešto osobno biti na internetu, nemojte niti stavljati online. Materijal koji je jednom postavljen online, postaje dio bespuća internetske zbiljnosti. Nema toga sadržaja koji se ne može kopirati, modificirati i dalje distribuirati. Vaša fotka u badiću s ljetovanja brzo može uletjeti u komunikacijske kanale učenika i njihovih roditelja. Ako je moguće, među online prijatelje nemojte prihvaćati ni učenike ni roditelje. Vraćam se onoj rečenici od malo prije – ako niste sigurni u nešto, nemojte objaviti. Netko tko je u jednome trenutku prijatelj, u sljedećemu će vašu fotografiju ili screenshot razgovora proslijediti nekoj trećoj osobi. To jest bezobrazno, ali vi ste bili izvor. Koristite li društvene mreže za neki projekt ili diseminaciju projekta s učenicima, jasno u inicijalnome koraku postavite pravila korištenja, obveze i odgovornosti. To je još jedna prilika za građanski odgoj, informacijsku i informatičku pismenost.

Vrednovanje i ocjenjivanje

Bez obzira na to koliko godina iskustva imate, vrednovanje i ocjenjivanje najteži su dio posla. Jako je važno da vrednovanje i ocjenjivanje provodite **kontinuirano**. Mnogi kolege potvrđuju da im je na početku karijere bilo teško dati ocjenu i da su im kriteriji bili previsoki. Neovisno o tome radi li se o osnovnoj školi ili gimnaziji (sudbina strukovnjaka ne sluti na dobro), svoj rad možete organizirati tako da svaki učenik u razredu dobije priliku barem jednom dobiti ocjenu koju kolokvijalno nazivamo *iz usmenoga, iz pismenoga*

Učiteljice mene nije bilo dva dana u školi prošli tjedan. Jeste li učili nešto važno?!?

- Ne. Samo smo sjedili i čekali da se ti vratiš!

i iz *samostalnoga rada*. Drugo polugodište duplo. To naravno, nisu službeni elementi vrednovanja koje lako možete pronaći u predmetnome kurikulumu. To je zapravo način da svakome učeniku date priliku da se izrazi na različite načine. Što se pisanih provjera tiče, nikako se nemojte dovesti u situaciju da vam ta provjera bude pri kraju prvoga polugodišta ili pri kraju godine. To je opterećenje i za vas i za učenike. Nigdje ne piše da za baš svaku temu ili gradivo morate imati završnu pisanu provjeru. Posebno na kraju nastavne godine. Podsjećam da pisane provjere nisu ni obavezne u našem predmetu. Lako možete posložiti izvedbeni kurikulum tako da nakon 15. svibnja nemate pisanih provjera. Tako učenike ne gurate u stresnu završnicu što je uobičajeno kod većine predmeta. Posljednjih mjesec dana možete imati situaciju u kojoj je, što se ocjena tiče, uglavnom sve već jasno i samo učenicima dajte priliku da poboljšaju (ili pogoršaju) svoj uspjeh.

Nastavnike često zavaravaju učenici koji tijekom usmenog odgovaranja s lakoćom navode naučene definicije i činjenice. Pogrešno vjerujemo da oni razumiju ono što govore. (Anderson & Koren, 2014)

Znam da je u početničkoj ludnici i količini posla to teško pratiti, ali probajte što češće formativno (i sumativno) vrednovati ono što učenici rade na satu ili za zadaću. Obavezno upisujte i u e-Imenik. U slučaju da se pojavi neki problem s ocjenama, to je jedini način da roditeljima, stručnoj službi ili nadzoru pokažete da ste kontinuirano radili svoj posao. Vrednovanje se upisuje u e-Imenik pa neki rokovnici ili bilježnice *sa strane* službeno ne znače ništa. Mogu samo vama osobno biti od pomoći pri praćenju rada učenika. Vrednovanje za učenje koristi za poboljšanje uspješnosti učenja, odnosno upućuju učenike na nedostatke u njihovu znanju, razumijevanju ili vještinama te daju informaciju o tome kako te nedostatke riješiti (Glučina, 2021). Dodatnu vrijednost ima vrednovanje kao učenje u kojemu učenike vrijedi naučiti samovrednovanju i vrednovanju vršnjaka.

Lako je posložiti niz pripremljenih rečenica o učeničkoj aktivnosti i napretku koje se mogu modificirati i koristiti. Ako ste dali zadaću, imajte sustav koji će osigurati da kroz mjesec svima pregledate zadaće. Ako ste nekome pregledali zadaću, lako je u bilježnicu ili radnu bilježnicu napisati datum, komentar, ocjenu i potpisati se i onda nakon toga to upisati u e-Imenik. Nekad ispada da je važnije imati sve upisano u imeniku, nego proći sve teme do kraja godine. Učenik i roditelji neće toliko zamijetiti da nešto nisu odradili, koliko će zamijetiti da eventualno nedostaje ocjena, komentar ili prilika da se situacija u imeniku popravi. Glede konačne ocjene počnite objašnjavati situaciju na vrijeme. Već nakon proljetnih (uskrasnih) praznika možete obaviti prvu analizu i učenicima reći kakva je trenutna situacija. To obavezno odradite mjesec dana prije završetka godine. Recite svakome učeniku kakvi su izgledi, koliko je sati ostalo do kraja i što će još eventualno morati i/ili moći odraditi.

Učitelj u javnosti

Svijet je lopta šarena puna različitih ljudi i ukusa. U teoriji poštujemo različitosti, ali u praksi je prihvaćanje različitosti vrlo usko shvaćeno. U nekim školama se i danas inzistira na tome da učitelji moraju imati određeni *dress code* ili se komentiraju tetovaže. Obrazovni stručnjaci iz LGBTIQ+ zajednice uglavnom su nevidljivi – to buhvaća i potpunu nevidljivost u temama stručnoga usavršavanja osim spomena u rečenici da su žrtve holokausta bili i homoseksualci. U zajednicama gdje su škole jače povezane s lokalnim vjerskim zajednicama postoji težnja (da ne kažem pritisak) da cijeli učiteljski kolektiv sudjeluje u zajedničkim aktivnostima.

Postoji određen pritisak da učitelj povijesti mora sudjelovati u brojim obljetnicama bilo koje razine značaja. To može biti okrugli stol povodom Dana neovisnosti, ali i obljetnica nekoga lokalnoga *prosvjetitelja*. Tu je teško odrediti granice sudjelovanja, posebno kad ste početnik ili još nemate trajni posao. Kao i u mnogim drugim slučajevima – birajte bitke. Krenite svakako od širih manifestacija kako biste možda mogli izbjeći neke manje. Svakako provjerite što je od obljetnica već jasno naznačeno u školskome kurikulumu, a potom mudro doznajte važne datume mjesta, općine, grada ili čak županije u kojoj radite. Ako se baš silno želite dokazati, kreirajte neki događaj vezan uz lokalnu ili zavičajnu povijest. Predstavite se u punoj pompī, pozovite dostojanstvenike i dajte medijima priliku za fotografranje i naslove. Što se medija tiče, uglavnom vi morate pripremiti izjavu ili materijal sa svim važnim podacima jer je tako novinarima lakše.

U literaturi se govori o suradnji i/ili partnerstvu roditelja i škole i to mi, da se poslužim eufemizmom, zvuči zabavno. Nazovimo to onda brakom. Brak koji može super funkcionirati i djeca će procvjetati. Ali, kao što znamo, u braku zna biti otrovnih odnosa,

Zahvaljujem stručnom konziliju na razmjeni iskustva i dopuni teksta: Anita, Manuela, Maja, Igor, Tatjana, Martina.

prijevara, napada, huškanja djece jednoga roditelja protiv drugoga itd. Naravno, djeca u takvim situacijama ne cvjetaju i ne ostvaruju potencijale. Roditelji vaših učenika mogu biti partneri samo u mjeri koliko to njima odgovara. Oni brinu o dobrobiti svoje djece iz svoje osobne perspektive i iskustva. To ne mora biti ni pedagoški ni znanstveno ni profesionalno. Stav *ja sam njemu ili njoj majka ili otac* jači su od svega drugoga. Kad roditeljima zagusti, bolje vam je da imate spremno sve ono što sam gore napisao. Vrlo često nadzor ili inspekcija upravo idu u smjeru da je učitelj morao učiniti i nadnaravne mjere na ruku učenika. Učitelji drugih predmeta možda imaju i malu prednost jer većina roditelja obično nisu predmetni stručnjaci. Kemičar, fizičarka ili učiteljica jezika lako će stručnom argumentacijom *slomiti* roditelja no, kao što znamo, povijest *znaju svi*.

Zaključak

Ponašajte se samouvjereno. To nije poziv na samodopadnost, već poruka koju šaljete drugima. U svoja četiri zida ili u krugu prijatelja priznajte svoje nedoumice ili pogreške, konzultirajte literaturu, potražite savjet i bolja rješenja. Samouvjerenost shvatite kao mjeru preživljavanja i opstanka u obrazovnome ekosustavu. I da, guglao sam može li se riječ ekosustav koristiti u ovome smislu. Može!

Sretno!

Prijedlog za citiranje (APA stil):

Hajdarović, M. (2022). Biti učitelj povijesti – vodič za preživljavanje početnika. *Poučavanje povijesti*, 1(1), 47–59.

Literatura

1. Anderson, L. W., & Koren, S. (Ur.). (2014). Poučavanje za učenje: Priručnik za nastavnike usmjerene na postignuća. Centar za demokraciju i pomirenje u Jugoistočnoj Europi.
2. Bognar, L., Kragulj, S. (2009). Emocije u nastavi. Kvalitet i efikasnost nastave u društvu koje uči.
3. Glučina, M. (2021). Vrednovanje. U M. Hajdarović (Ur.), *Metodički paket za poučavanje povijesti* (str. 26–31). Profil Klett. <https://bit.ly/3jWHrN5>
4. Koren, S. (2014). Čemu nas uči povijest? Nastava povijesti, ideje o učenju/poučavanju i ishodi učenja. Profil Klett.
5. Kragulj, S. (2011). Didaktički pristup razvoju darovitosti. A tehetseges tanulokkal valo munka modsztana : Metodika rada s talentovanim učenicima: The Methodology of working with talented Pupils.
6. Matijević, M. (1994). Humor u nastavi: Pedagoška i metodička analiza. UNA-MTV.
7. OECD. (2019). Supporting and guiding novice teachers: Evidence from TALIS 2018 (Teaching in Focus Izd. 29; Teaching in Focus, Sv. 29, str. 6). <https://doi.org/10.1787/fe6c9c0c-en>
8. Peko, A., Varga, R., Mlinarević, V., Lukaš, M., & Munjiza, E. (2014). Kulturom nastave (p)o učeniku. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, Učiteljski fakultet u Osijeku.
9. Turk-Presečki, V. (2021). Refleksija u protekloj školskoj godini. U *Metodički paket za poučavanje povijesti* (2. izdanje, str. 142–146). Profil Klett. <https://bit.ly/3jWHrN5>
10. Vanek, K., Maras, A., & Karabin, P. (2021). Tko su dobri učitelji? *Školski vjesnik*, 70(2), 349–379.

PROFESORI

Što moji roditelji misle da radim

Što moji prijatelji misle da radim

Što moji učenici misle da radim

Što moja žena misli da radim

Što moji kolege misle da radim

Evo što zapravo radim